

2.5. Правове забезпечення використання інновацій банками при наданні послуг в мережі Інтернет

Питання регулювання інновацій та технологій з їх елементами, як складових інновацій, розглядали такі вчені як: О. М. Давидюк, Ю. Є. Атаманова, К. В. Єфремова, Е. В. Мартякова, О. О. Шевченко, а також Д. І. Погрібний (питання трансферу технологій), Б. М. Падучак, І. В. Венедіктова (щодо права інтелектуальної власності), І. Є. Якубівський (майнові права інтелектуальної власності), Я. Г. Воронін (винаходи) та інші. Але в сучасних умовах з'являється нетрадиційне використання технологій в наданні фінансових послуг, які іноді поглинають способи, систему, методи надання послуг і окремі інші об'єкти інтелектуальної власності.

Відповідно до баз даних Державних реєстрів патентів України на винаходи, корисні моделі та промислові зразки² банківські установи

¹ Исаев А. М. Деньги / А. М. Исаев // Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : монография / П. П. Цитович [и др.] ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой ; Нац. юрид. ун-т им. Ярослава Мудрого. – Харьков : Право, 2015. – С. 298–299.

² Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/registers.html>.

України здійснювали захист прав на належні їм об'єкти інтелектуальної власності, шляхом одержання патентів. Станом на 25 квітня 2016 року було зареєстровано, пов'язаних з банківською діяльністю 12 (4 з яких нечинні) патентів на винаходи, 19 (1 з яких нечинний) патентів на корисні моделі, та 41 патент на промисловий зразок (26 з яких нечинні). Більшість винаходів та корисних моделей передбачають системи, способи або процеси здійснення банківських операцій, частин банківських операцій або виконання певних дій, пов'язаних з проведенням таких операцій. Їх можна класифікувати за різними критеріями. На наш погляд, найбільш доцільно розподілити їх як об'єкти інтелектуальної власності відповідно до Міжнародної патентної класифікації¹ (далі – МПК) та співвіднести з класифікацією їх як банківських інновацій по певних групах відповідно до наукових джерел.

Класифікація перелічених винаходів показує, що вони відносяться виключно або одночасно з іншим кодуванням до: систем або способів оброблення даних, спеціально пристосовані для адміністративних, комерційних, фінансових, управлінських, спостережних або прогнозувальних цілей. При цьому, як додаткові критерії використовуються такі способи або критерії для маркування патентів (відповідно до МПК):

- структури оплати, схеми або протоколи;
- торгівля, наприклад закупування або електронна комерція;
- фінанси; страхування; податкові стратегії; оброблення корпоративних податків або податків на прибуток;
- системи або способи, які спеціально пристосовані до адміністративних, комерційних, фінансових, управлінських, спостережних або прогнозувальних потреб, без здійснення значного оброблення даних.

Безпосередньо за змістом такі системи та способи можливо класифікувати за наступними напрямками:

- способи дистанційної ідентифікації або аутентифікації клієнтів банку для здійснення банківських операцій;
- системи для проведення трансакцій, які відносяться тільки до банківських операцій або також до електронної комерції;

¹ Міжнародна патентна класифікація (Версія 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://base.ukrpatent.org/mpk2009/index.html?level=c>.

- способи здійснення електронних розрахунків або способи оплати рахунків;
- система віддаленого одержання інформації у відносинах «банк-клієнт».

Відповідні операції та дії науковці¹ поділяють:

- за предметом та сферою застосування: до продуктових банківських інновацій, пов'язаних з традиційною діяльністю банків; до процесних, які є інноваціями технологічних процесів, власне процесними або сервісними інноваціями;
- за ступенем новизни: інновації на рівні окремого банку або інновації на національно-банківському рівні;
- за характером потреб, що задовольняються: орієнтовані на існуючі потреби або орієнтовані на формування нових потреб;
- також, з посиланням на іноземних науковців, класифікація фінансових інновацій здійснюється по нових методах надання послуг.

Технологічні рішення проведення банківських операцій в сучасних умовах, як правило, класифікуються за способами, системами доступу до безпосередньо банківських послуг.

Так, відмічається, що поняття «інновації» – це широкий термін, який охоплює декілька блоків: технологічні зміни, зміни в сфері обслуговування та зміни в сфері банківського бізнесу. Сучасна наука фокусується на п'ятьох основних «інноваціях» в банківській сфері². Мобільний банкінг здійснює банківські послуги через мобільні телефони, смартфони та планшети. Цифровий гаманець є послугою, яка зберігає платіжні облікові дані та функціонує за допомогою мобільного девайсу та Інтернету. Агрегатор відноситься до веб-сайту або комп'ютерного програмного забезпечення, який агрегує певний тип інформації з декількох джерел в Інтернеті «Великі дані» – це набір інформації, підходів і технологій для здійснення банківських операцій. Також дана послуга фокусується на оцінці кредитоспроможнос-

¹ Єгоричева С. Б. Інноваційна діяльність комерційних банків: стратегічні аспекти : монографія / С. Б. Єгоричева ; ВНЗ у кооперації «Полтав. ун-т економіки і торгівлі». – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2010. – 348 с.

² The Impact of Innovation in the UK Retail Banking Market. 2015. A Final Report for the Competition and Markets Authority [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://assets.digital.cabinet-office.gov.uk>.

ті. «Банк в коробці» означає забезпечення функціонування системи банківської діяльності для банку.

1. Мобільний банкінг включає такі нові способи, системи, процеси, програми, які є частинками таких основних сервісів та послуг при мобільному банкінгу¹:

- розрахунковий рахунок;
- грошовий переказ, платіжні послуги;
- навігаційні сервіси;
- персоналізовані оповіщення;
- запит щодо обслуговування кредиту.

К. Маріотто і М. Вердье до інновацій у сфері мобільного банкінгу відносять такі: картка передоплати, особисті додатки на смартфоні, які пов'язані з фінансовими інструментами, мобільні технології та налаштування, технологія NFC (безконтактні платежі), сканер відпечатків пальців, Bluetooth технології, он-лайн платформи та інші².

2. Цифровий гаманець – це послуга, яка полегшує зберігання платіжних облікових даних і дозволяє користувачам здійснювати платежі, інші інтернет або за допомогою мобільного пристрою дії. Він може займати цілий ряд форм, що охоплюють різні технології, канали і провайдерів. Існують такі види цифрових гаманців: он-лайн та цифровий³.

Мобільні цифрові гаманці базуються на таких технологіях:

- послуги через смартфони (передача коштів, використовуючи мобільний номер);
- хмарні технології при платежах;
- інші програми для девайсів (напр. Apple pay), за допомогою яких здійснюються платіжні перекази;

¹ The Impact of Innovation in the UK Retail Banking Market. 2015. A Final Report for the Competition and Markets Authority [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://assets.digital.cabinet-office.gov.uk>.

² Mariotto C. Innovation and Competition in Internet and Mobile Banking: An Industrial Organization Perspective (Verkko- Ja Mobiilipankkitoiminnan Innovaatiot Ja Kilpailu Toimialan Taloustieteen Näkökulmasta) (2015) [Електронний ресурс] / Carlotta Mariotto and Marianne Verdier // Bank of Finland Research Discussion Paper No. 23/2015. Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=2695739>.

³ The Impact of Innovation in the UK Retail Banking Market. 2015. A Final Report for the Competition and Markets Authority [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://assets.digital.cabinet-office.gov.uk>.

- використання штрих-кодів та QR для оплати через мерчанти;
- платіжні системи на базі банківських карток;
- використання карт-рідерів із бездротовою передачею інформації;
- смартфони з установленою технологією NFC (безконтактні платежі).

Агрегатор є послугою, яка дозволяє клієнтам обирати та купувати певні продукти від різних провайдерів (постачальників послуг) в одному місці. Агрегатор як нове програмне забезпечення та спосіб користування банківськими послугами може функціонувати як агрегатор пропозицій і послуг та агрегатор споживчих рахунків¹.

В першу чергу, «Big Data», «Великі дані» або просто «біг дата» є базою даних, яка містить величезний набір інформації. Причому обсяг її настільки великий, що обробка великих обсягів даних стандартними програмними і апаратними засобами представляється вкрай складною. Іншими словами, Big Data – це вирішення проблеми зберігання та обробки гігантських обсягів даних. з надання банківських послуг. Наприклад, в залежності від ринків банківських послуг одержання інформації для цілого ряду потенційних застосувань для великих обсягів даних в банківському секторі. До них відносяться:

- докладні дані про клієнтів, щоб краще диференціювати споживачів. Це може застосовуватися як для залучення клієнтів так і для їх утримання.

- використання даних з більш широкого кола джерел з метою оцінки потенційних позичальників і ризиків, пов'язаних з кредитами. Це має особливе значення на ринку для кредитування малого і середнього бізнесу.

- аналіз моделей у великих наборах даних для того, щоб швидко ідентифікувати порушення правил безпеки і прогнозування майбутніх порушень.

- використання централізованої інформації з метою забезпечення того, щоб нормативні вимоги до звітності були виконані. Разом з тим, одночасно захищаючи конфіденційність клієнта.

¹ The Impact of Innovation in the UK Retail Banking Market. 2015. A Final Report for the Competition and Markets Authority [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://assets.digital.cabinet-office.gov.uk>.

— симуляція майбутніх подій та розуміння стану бізнесу, щоб мати можливість управляти ризиками¹.

З іншого боку, обробка великих обсягів інформації – це тільки частина «айсберга». Як правило, коли говорять про термін «біг дата», то використовують найбільш популярне визначення трьох «V», що означає Volume – обсяг даних, Velocity – необхідність обробляти інформацію з великою швидкістю і Variety – різноманіття і часто недостатню структурованість даних. Наприклад, час операції з перевірки балансу на карті при знятті готівки обчислюється в мілісекундах. Саме такі вимоги диктує ринок. Третя сторона питання – це різноманітність і неструктурованість інформації. Все частіше і частіше доводиться оперувати медіа контентом, записами в блогах, слабо структурованими документами та іншими засобами.

Таким чином, коли ми говоримо про Big Data, ми розуміємо, що це пов'язано з трьома аспектами: великим обсягом інформації, її різноманітністю або необхідністю обробляти дані дуже швидко. З іншого боку, під цим терміном часто розуміють абсолютно конкретний набір підходів і технологій, покликаних вирішити ці завдання. В основі одного з таких підходів лежить система розподілених обчислень, де обробка великих обсягів даних вимагає для себе не одну високопродуктивну машину, а цілу групу таких машин, об'єднаних в кластер.

«Банк в коробці» розуміється як «one-stop shop» (єдине вікно), де новий клієнт – установа отримує повне обслуговування за допомогою ІТ систем в оперуванні своїм банківським бізнесом.

«Банк в коробці» в широкому розумінні включає в себе:

- банківське програмне забезпечення, яке реалізує ряд банківських продуктів
- безпосередні та цифрові інформаційні канали;
- карточні процесінги;
- сервіси – «знай свого клієнта» та «про протидію відмивання грошей»;
- кредитні процедури;

¹ The Impact of Innovation in the UK Retail Banking Market. 2015. A Final Report for the Competition and Markets Authority [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://assets.digital.cabinet-office.gov.uk>.

- послуги по протидію шахрайству та ризик-менеджмент;
- фінансове управління та регулярна звітність¹.

Слід відмітити, що схожими за більшістю послуг, які пропонуються в «банку в коробці» були запропоновані дослідниками сучасної інноваційної економіки України інновації в сфері інформаційних технологій управління для підприємств фінансового сектора, які полягають в наступному. Для ефективного банкінгу важливим є розширення операцій банку в різних сегментах ринку при скороченні затрат на оброблення інформації і підвищення якості обслуговування клієнтів. Системи класу ERP дозволяють піднімати вимоги до оперативності, цілісності та об'єктивності інформації щодо діяльності банку, розвивати стратегічне управління на основі збалансованих показників (Balanced Scorecard). Вимоги замовників до програмного забезпечення полягають також в:

- 1) функціональності, технологічності та адаптації до стандартних інформаційних технологій, які пропонуються даною системою управління;
- 2) готовності винахідника програмного забезпечення забезпечити необхідну підтримку щодо ведення проекту;
- 3) досягненні відповідного рівня адаптації, який пропонується вимогами специфічного законодавства.

Варто зробити основний акцент на розвитку можливостей і засобів для формування та аналізу клієнтської бази для того, щоб врахувати потреби і вимоги клієнтів банку, забезпечити персоналізований підхід до клієнта, перетворити бізнес в максимально зрозумілий та прозорий для клієнтів банку².

Також цими ж дослідниками пропонуються інформаційні технології для державних структур у сфері фінансів такі як ведення автоматизованих систем управління, що дозволяє контролювати потоки фінансів, правильність проведення транзакцій сум залишків на ра-

¹ The Impact of Innovation in the UK Retail Banking Market. 2015. A Final Report for the Competition and Markets Authority [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://assets.digital.cabinet-office.gov.uk>.

² Инновационная экономика : монография / Л. Н. Ивин, В. М. Куклин, А. С. Захарченков и др. ; под ред. Л. Л. Товажнянского. – Харьков : ООО «ЭДЭНА», 2010. – 176 с.

хунках та інше. Ці завдання можливо ефективно вирішувати, використовуючи сучасні інформаційні технології. Так, проект, який прийнятий до виконання Казначейством Міністерства фінансів Азербайджана в 2005 році уже на першому етапі реалізації передбачав впровадження розроблених:

1. Інформаційних процедур для управління бюджетом (FI-FM).
2. Схему управління доходами (PSCD).
3. Технології управління бюджетними зобов'язаннями (MM).
4. Методи формування аналітичної звітності (BW).

ERP – система, яка скорочує час збору і оброблення інформації про фінансові результати в режимі реального часу. Передбачені також алгоритми, які підвищують точність прогнозування¹.

Як відмічається в економічній літературі, фінансові інновації є чимось новим, що знижує витрати, зменшує ризики, забезпечує покращення продукту/послуги/інструменту і вимагає краще задовольняти учасників фінансової системи. Такі фінансові інновації можуть бути згруповані і в якості нових продуктів або послуг, виробничих процесів або нових організаційних форм².

Перелічені винаходи та корисні моделі українських банків можуть бути віднесені до таких окремих видів фінансових інновацій: – комерційні банки надають послуги банківського обслуговування на дому, які дозволяють клієнтам оплачувати рахунки, переказувати кошти, а також переглядати стан рахунків за допомогою мікрокомп'ютерів; – пропонуються послуги фінансового планування та інвестиційні послуги в філіях – фінансових супермаркетах; – домашній банкінг, включаючи Інтернет-банкінг; – запровадження банків, що представлені лише в Інтернеті; – пред'явлення до оплати рахунків в електронному вигляді³.

¹ Инновационная экономика : монография / Л. Н. Ивин, В. М. Куклин, А. С. Захарченков и др. ; под ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСКОГО. – Харьков : ООО «ЭДЭНА», 2010. – 176 с.

² Scott W. Technological Change, Financial Innovation, and Diffusion in Banking / W. Scott Frame & Lawrence J. White // Working Papers. – 2014. – 2. – New York : New York University ; Leonard N. Stern School of Business, Department of Economics

³ Finnerty J. D. Financial Engineering in Corporate Finance: An Overview [Електронний ресурс] / J. D. Finnerty // Financial Management. – 1988. – 17(4), 14–33. – Режим доступу: <http://www.jstor.org/stable/3665764>.

Разом із тим, правильно відмічається, що у багатьох випадках інновації в області роздрібних платежів є лише вдосконаленням існуючих та закріплених технологій здійснення платіжних послуг. Однак, великі скачки можуть статися, особливо в тих країнах, де платіжна інфраструктура недорозвинена¹.

Перелічені форми інновацій надають змогу віднести фінансові та банківські інновації до технологій та послуг, які є елементами інновацій відповідно до Законів України «Про інноваційну діяльність» та «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій».

Крім того, такі технологічні рішення відповідають закріпленим поняттям винаходу та корисної моделі. Винахід відповідає умовам патентоздатності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі»². В свою чергу, корисна модель відповідає умовам патентоздатності, якщо вона є новою і промислово придатною відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі»³. Також, необхідно звернути увагу, що перелічені фінансові інновації відносяться до об'єктів технології відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»⁴, а саме: наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау, в яких відображено перелік, строки, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг.

¹ Innovations in retail payments. 2012. Report of the Working Group on Innovations in Retail Payments. Bank for International Settlements [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/press/p120529.htm>.

² Про охорону прав на винаходи та корисні моделі [Електронний ресурс] : Закон України від 15.12.1991 № 3687-XII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>.

³ Там само.

⁴ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій [Електронний ресурс] : Закон України від 14.09.2006 № 143-V. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/143-16>.

Необхідне розглянути правове доктринальне розуміння технологій як інновацій в тому числі для застосування в банківській діяльності. О. М. Давидюк в поняття «технології» серед іншого включає такі складові: виробничі методи та процеси, відомості про послідовність окремих виробничих операцій, результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, проектної документації, механізмів, устаткування, приладів, приборів, верстатів і т. ін., що нерозривно пов'язані між собою матеріальними, енергетичними, інформаційними зв'язками¹. Також автор зазначає, що об'єкти інтелектуальної власності є складовими частинами технології.

В. Бабаєв до об'єктів права інтелектуальної власності в інноваційній діяльності відносить: науково-технічну інформацію, комп'ютерні програми, компіляції бази даних, а в промисловій власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, комерційне (фірмове) найменування, географічне зазначення походження товарів, знаки для товарів та послуг, топографії інтегральних мікросхем, сорти рослин, «ноу-хау»². На нашу думку, в сфері фінансових послуг та банківської діяльності до об'єктів права інтелектуальної власності серед вищезазначених автором об'єктів належать: науково-технічна інформація, комп'ютерні програми, компіляції бази даних, винаходи, корисні моделі.

При фінансових інновацій постає декілька проблем при їх застосуванні. Виникають питання щодо узгодження технічних рішень та необхідності стандартизації і функціональної сумісності. Для регуляторів, в тому числі центральних банків, постають питання визначення їх політики – в напрямку розвитку світових стандартів, приєднання до них, організації співпраці з зацікавленими сторонами, чи в напрямку участі і підтримки вітчизняних стандартів.

Ще одним аспектом регулювання застосування фінансових інновацій є питання доступності їх для всіх суб'єктів фінансових ринків. Відмічається, що на міжнародних фінансових ринках для роздрібно-

¹ Давидюк О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання : [Монографія] / О. М. Давидюк. – Харків : ФІНН, 2010. – 176 с.

² Бабаєв В. Види об'єктів інтелектуальної собствених в інноваційній діяльності / в. Бабаєв // Підприємництво, госп-во і право. – 2003. – № 9. – С. 68–71.

го банкінгу існують регуляторні, структурні та стратегічні бар'єри виходу з фінансовими інноваціями на ринки фінансових послуг.

Регуляторні бар'єри полягають в тому, що існують ризики отримання банками ліцензії у зв'язку зі значними регуляторними вимогами до них. У той же час, як небанківські установи (провайдери, торгові платформи, великі роздрібні торговці) мають менше регуляторних перешкод. Щодо структурних бар'єрів, то вони полягають в тому, що для банків, які займаються депозитарною діяльністю та кредитуванням більш складно вивести фінансові інновації на ринок ніж небанківським структурам, які надають окремі послуги, що підтверджується К. Маріотто і М. Вердье¹.

Стратегічні бар'єри полягають в наявності вищих конкурентних можливостей у великих та системних банків та організаціях в порівнянні з малими в питанні просування фінансових інвестицій на ринок.

Таким чином, розвиток інновацій та/або технологій на ринку банківських послуг та на інших ринках фінансових послуг повинен чітко пов'язуватися з вирішенням наступних завдань:

1. Стимулювання використання новітніх технологій в банківській діяльності.
2. Розроблення правового механізму для публічного визначення пріоритетів в розвитку технологій на ринках фінансових послуг.
3. Вирішення правової проблеми щодо співвідношення механізмів патентного захисту технологій та їх масового застосування, вирішення конфлікту публічних та приватних інтересів.
4. Визначення загальних технологічних норм і стандартів щодо проведення банківських операцій та інших фінансових послуг для усунення конфліктів.
5. Усунення проблеми антиконкурентного застосування інновацій на ринках фінансових послуг.

¹ Mariotto C. Innovation and Competition in Internet and Mobile Banking: An Industrial Organization Perspective (Verkko- Ja Mobiilipankkitoiminnan Innovaatiot Ja Kilpailu Toimialan Taloustieteen Näkökulmasta) (2015) [Електронний ресурс] / Carlotta Mariotto and Marianne Verdier // Bank of Finland Research Discussion Paper No. 23/2015. – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=2695739>.